

Andrzej Krzak

dr hab., prof. UJD, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie
ORCID: 0000-0002-6886-5057

Rosyjskie rozwinięcia teorii „małej wojny”. Wymiar historyczny i współczesny

Wprowadzenie

Konflikty na Ukrainie, w regionie Bliskiego i Środkowego Wschodu oraz w Afryce Północnej (zwłaszcza w kontekście wojny z tzw. Państwem Islamskim) wywołały debatę odnoszącą się do zmian, jakie nastąpiły wokół współczesnej sztuki wojennej. Zaproponowane nowe spojrzenia na warunki i formy prowadzenia działań militarnych spowodowały, iż od przynajmniej dwóch dekad dominuje pogląd, że doszło do fundamentalnych zmian w dziedzinie myśli wojskowej oraz strategii i taktyki prowadzenia wojen. Skutkiem tej debaty jest pojawienie się wielu nowych pojęć i koncepcji, czego przykładem jest m.in. próba wyjaśnienia przebiegu działań militarnych w ramach konfliktu we wschodniej Ukrainie i na Krymie. Poszukiwanie nowego kanonu sztuki wojennej doprowadziło wojskowych, polemologów oraz ekspertów do zdefiniowania zjawiska nowych wojen jako konfliktów określanых mianem „wojen hybrydowych”. Bezsporny pozostaje fakt, że współcześnie – w warunkach rewolucyjnego postępu naukowo-technicznego oraz dominacji mediów i rozwoju środków komunikacji – konieczne stało się dokonanie analizy zjawiska wojny na tle tych nowych uwarunkowań. Ale czy w działaniach Rosji (choćby na Ukrainie) można dostrzec, że stosuje ona nowe, do tej pory nieznanne formy prowadzenia wojen lub opracowała nowe rozwiązania taktyczne w działaniach bojowych? Czy też może są to doskonale nam znane sposoby, jedynie dostosowane do wymogów współczesnego pola walki i realiów wojny XXI w., zwłaszcza w odniesieniu do rewolucji w sprawach wojskowych, jaka miała miejsce w ciągu kilku ostatnich dekad? Pytania te posłużą analizie rosyjskich poglądów odnoszących się do prowadzenia działań militarnych w XXI w. w kontekście tzw. rosyjskiej małej wojny

– i ewolucji tego pojęcia w zderzeniu z teoriami wojen hybrydowych proponowanych przez zachodnich ekspertów. Po analizie dostępnych źródeł oraz literatury przedmiotu w oparciu o metody właściwe dla nauk politycznych, nauk o bezpieczeństwie, a także historii (wyróżnić należy przede wszystkim metodę analizy systemowej, historycznej, a także w odniesieniu do doświadczeń historycznych – analizy i syntezy) sformułowano następującą hipotezę roboczą: Rosja od ponad dwóch dekad prowadzi aktywną politykę zagraniczną nie tylko w ujęciu regionalnym, lecz przede wszystkim globalnym, która obejmuje wszystkie istotne dziedziny funkcjonowania państwa. Wojskowi i politycy przywiązują dużą wagę do poznania najnowszych trendów i zmian w światowej teorii politycznej, lecz przede wszystkim – w sztuce wojennej. Przy czym rosyjski pogląd na sztukę wojenną oraz formy i sposoby prowadzenia działań militarnych jest zawsze podporządkowany doświadczeniom i rozwiązaniom, jakie Rosja stosowała w przeszłości. Nie powinno zatem być zaskoczeniem, iż podejmowane wobec Ukrainy działania nie stanowią nowych rozwiązań doktrynalnych, lecz są modyfikacją znanych form – dostosowanych do współczesnych warunków politycznych i technologicznych.

Wojny hybrydowe – koncepcja i mit

Po zimnej wojnie analitycy w wielu krajach nie mogli dokładnie zdefiniować pojawiających się zagrożeń, które nie pasowały do ówczesnych koncepcji i nie dały się jednoznacznie sklasyfikować¹. Amerykańscy wojskowi w poszukiwaniu nowych kanonów mówili „o hybrydowych zagrożeniach lub wojnach [także konfliktach lub działaniach]”², które miałyby w końcu rozwiązać dylemat wszystkich administracji USA po zakończeniu zimnej wojny, czyli znaleźć odpowiedź na pytanie: dlaczego Stany Zjednoczone, będąc potęgą (hegemonem), nie potrafią rozstrzygnąć na swoją korzyść konfrontacji militarnej³ ze znacznie słabszymi przeciwnikami⁴.

Z kolei Rosjanie, analizując poczynania Stanów Zjednoczonych, zdawali sobie sprawę z rewolucyjnych zmian, jakie przyniósł kres zimnej wojny w przestrzeni geopolitycznej i geostrategicznej, oraz z tego, że Federacja Rosyjska (powstała po rozpadzie ZSRR) utraciła pozycję drugiego supermocarstwa i tylko jej arsenał jądrowy zmuszał Stany Zjednoczone do traktowania Rosji jako partnera. Rozwój technologii, możliwość wykorzystania nowych przestrzeni, łączenie starych metod prowadzenia walki z nowoczesnymi systemami uzbrojenia i odwrotnie, a przede wszystkim

¹ E.Н. Грачиков, *Гибридные войны: опыт Израиля*, „Вестник Московского университета” 2015, № 4, s. 267.

² Zob. F.G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Arlington 2007; idem, *Hybrid Warfare Challenges*, „Joint Force Quarterly” 2009, nr 52, s. 34–39; idem, *Hybrid vs. Compound War. The Janus Choice: Defining Today's Multifaceted Conflict*, „Armed Forces Journal” 2009, October 1, <http://www.armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war> [dostęp: 01.04.2015].

³ R. Kopeć, *Rewolucja w sprawach wojskowych – uniwersalne remedium czy wielka iluzja?*, [w:] *Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość. Problemy badawcze młodych politologów*, red. D. Mikucka-Wójtowicz, Kraków 2010, s. 202–204.

⁴ A. Gruszczak, *Hybrydowość współczesnych wojen – analiza krytyczna*, [w:] *Asymetria i hybrydowość – stare armie wobec nowych konfliktów*, red. W. Sokała i B. Zapala, Warszawa 2011, s. 10.

pojawienie się aktorów pozapaństwowych, stały się wg współczesnych teoretyków wojskowości wyznacznikiem nowych wojen – wojen XXI wieku. Szczególnie wnikliwie analizowano przebieg dwóch wojen w Zatoce Perskiej oraz agresji NATO na Jugosławię. Ekspertki oraz naukowcy rosyjscy doskonale zdawali sobie sprawę z faktu, iż wojny z udziałem wielkich masowych armii to przeszłość, zwłaszcza że rewolucja technologiczna, rozwój systemów precyzyjnego rażenia i przeniesienie pola walki w nowe wymiary (w kosmos oraz cyberprzestrzeń) kompletnie zmieniły postrzeganie zjawiska wojny. Rosjanie uważali, iż ludzkość będzie miała do czynienia z konfliktami i wojnami asymetrycznymi⁵, a o hybrydowości konfliktów pisano raczej w odniesieniu do amerykańskiej szkoły myśli wojskowej. Współcześnie granica między regularną i „nieregularną” wojną niewątpliwie uległa zatarciu. Zaniepokojenie przywódców politycznych Federacji Rosyjskiej budziło coraz większe zaangażowanie polityczne i militarne USA – zwłaszcza w strefach, które władze rosyjskie traktują jako swój obszar wpływów. Jednocześnie Rosja rozpoczęła żmudną drogę powrotu do współdecydowania o losach świata i zmiany panującego porządku światowego na bipolarny.

Już wojna w Czeczenii i niestabilna sytuacja w środkowoazjatyckich i kaukaskich limitofach dowiodły jednak, że Rosja, podobnie jak USA, jest nieprzygotowana do prowadzenia efektywnych działań militarnych w zmienionych warunkach bojowych. Zławsza początkowa faza I wojny czeczeńskiej pokazała, iż przewyższająca technologicznie przeciwnika, regularna armia nie była w stanie rozprawić się z jednostkami nieregularnymi i rebelianckimi. Katastrofa operacji wojsk rosyjskich wpłynęła niekorzystnie nie tylko na sytuację wewnętrzną państwa, lecz również na jego pozycję międzynarodową. Rosjanie długo nie wyciągali żadnych wniosków z klęski. Refleksja przyszła jednak wraz z odsunięciem ludzi Borysa Jelcyna i nowymi porządkami zaprowadzonymi przez Władimira Putina. Niewątpliwie reforma sił zbrojnych zainicjowana za jego prezydentury jest kluczowym elementem obserwowanej od dawna zmiany jakościowej armii rosyjskiej. Przy czym nie należy przeceniać rosyjskich możliwości – zwłaszcza dotyczących organizacji i zarządzania. We wdrażaniu rewolucyjnych planów modernizacyjnych Rosję ograniczają również finanse.

Z kolei eksperci zachodni, analizując konflikt czeczeński, utwierdzili się w przekonaniu, iż wojny przyszłości będą toczone według nowych i zgoła nieprzewidywalnych form i sposobów walki, często łączących taktykę konfliktów regularnych i metody konfliktów nieregularnych, a aktorami będą nie tylko państwa, lecz również (lub przede wszystkim) podmioty pozapaństwowe⁶. W ten sposób wprowadzono do powszechnego dyskursu nowe koncepcje: wojen asymetrycznych i wojen hybrydowych. Przy czym obu ideom przypisano „mityczne” znaczenie, na nowo próbując

⁵ Zob. M.A. Гареев, *Война и современное международное противоборство*, „Независимое военное обозрение” 1998, № 1; В.Д. Рябчук, Ю.С. Солнышков, *Военное науковедение и методология решения проблем управления. Военно-теоретический труд*, Москва 1998; В.В. Серебрянников, *Войны России: социально-политический анализ*, Москва, 1999; В.И. Слипченко, *Бесконтактные войны*, Москва 2001.

⁶ Pojęcia „działania hybrydowe” oraz „wojna hybrydowa” pojawiły się w 2002 r. w monografii amerykańskiego mjr. Williama J. Nemetha poświęconej wojnie czeczeńskiej: W.J. Nemeth, *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare*, Monterey, CA 2002, s. 40–42; zob. S. Rusnáková, *Russian New Art of Hybrid Warfare in Ukraine*, „Slovak Journal of Political Sciences” 2017, vol. 17, nr 3–4, s. 346.

wytłumaczyć znane kanony sztuki wojennej, obecnej w dziejach ludzkości co najmniej od czasów starożytnych. Ten swoisty mit wojen (działań) hybrydowych, mający wyjaśniać wydarzenia związane z rzekomo nowymi formami współczesnego wojowania, został natychmiast wykorzystany w związku z konfliktem na Ukrainie.

Według amerykańskiego teoretyka wojskowości Franka G. Hoffmana wojna hybrydowa cechuje się „zbieżnością [...] fizyczną i psychologiczną, kinetyczną i niekinetyczną, bojowników i cywilów [...] sił zbrojnych i społeczności, państw i aktorów niepaństwowych, a także zdolności bojowych, w które są wyposażone”⁷. Inni anglosascy teoretycy bardzo podobnie definiowali zjawisko hybrydowości wojen⁸, podkreślając niezwykłość tej koncepcji i w dość dowolny sposób traktując przykłady działań o charakterze hybrydowym w przeszłości. Np. Daniel T. Lasica postrzega hybrydowość jako logiczną kompilację strategii i taktyki, polegającą na wymieszaniu różnych form działań zbrojnych⁹, co niestety świadczy o kompletnym niezrozumieniu podstaw sztuki wojennej i jej zasad.

Z kolei Robert G. Walker traktuje hybrydowość jako wynik zbieżności zasad i form łączących wojnę konwencjonalną z operacjami specjalnymi¹⁰. Podobnie ujmuje hybrydowość John J. Mccuen, który uważa, iż wojna hybrydowa to kombinacja wojny symetrycznej i asymetrycznej (czyli formy konwencjonalnej i nieregularnej)¹¹.

Wydaje się zatem, że w ocenie anglosaskich ekspertów zjawisko to – chociaż nie nowe – będzie stanowić spore wyzwanie zarówno dla USA, jak i innych państw, zwłaszcza tzw. starych demokracji. Zagrożenia hybrydowe i asymetryczne wskazują, że podmioty niepaństwowe coraz częściej uzyskują dostęp do systemów broni, które do niedawna były wyłączną domeną państw. Z drugiej strony państwa są i będą zmuszone coraz częściej sięgać po niekonwencjonalne strategie (taktykę, formy i metody), mające na celu zwalczanie nieformalnych grup lub organizacji, jak również ograniczanie wpływu mocarstw lub innych silniejszych podmiotów stosunków międzynarodowych¹². Przy czym wprowadzenie do obiegu naukowego i dyskursu eksperckiego nowych pojęć, np. wojen niepaństwowych, nietrynitarnych, buntowniczych¹³, a także negowanie clausewitzowskiej teorii sztuki wojennej

⁷ A. Gruszcak, *op. cit.*, s. 13.

⁸ Ł. Skoneczny *Wojna hybrydowa – wyzwanie przyszłości? Wybrane zagadnienia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, wydanie specjalne: *Wojna hybrydowa*, s. 40.

⁹ D.T. Lasica, *Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory*, Fort Leavenworth 2009, s. 11.

¹⁰ Walkera należy uznać za prekursora współczesnych badań nad zjawiskiem hybrydowości pola walki. Opisując ekspedycyjną zdolność Korpusu Piechoty Morskiej, określił go jako „hybrydową siłę w trakcie wojny hybrydowej”. Według Walkera „wojna hybrydowa jest zjawiskiem leżącym między wojną specjalną i konwencjonalną”, zob. F.B. Steder, *Introduction: The Theory, History, and Current State of Hybrid Warfare*, „Combating Terrorism Exchange (CTX)” 2016, vol. 6, nr 4, s. 8.

¹¹ Zob. A. Gruszcak, *op. cit.*, s. 13.

¹² F.G. Hoffman, *Hybrid Warfare...*, s. 39.

¹³ Pojęcie „wojny buntowniczej” nawiązuje do koncepcji rosyjskiego białogwardyjskiego pułkownika, emigracyjnego publicyisty i teoretyka wojskowości Jewgienija Messnera. Zauważył on (swoje hipotezy opierał na koncepcji Samuela P. Huntingtona), że od lat 60. ubiegłego wieku następują jakościowe i ilościowe zmiany w obszarze wojen i konfliktów. Według jego teorii powstania, rewolucje i wyzwalanie się państw kolonialnych doprowadziły do ewolucji działań nieregularnych, które wraz z takimi czynnikami jak manipulacja społeczna, perswazja, działania psychologiczne i dezinformacja oraz dywersja będą miały coraz większe znaczenie w narastającym konflikcie. Niektórzy z polskich na-

powoduje zamęt definicyjny i tym samym szkodzi współczesnym badaniom polemologicznym, czyli nad zjawiskiem wojny i pokoju¹⁴.

Niewątpliwie w odniesieniu do współczesnych konfliktów militarnych (wojen) hybrydującą pola walki należy rozumieć jako współlistnienie starych i nowych metod (form) prowadzenia działań bojowych, czyli klasycznych, konwencjonalnych sposobów wspartych systemami nowych technologii, gdzie radiotelefon jest równie przydatny jak urządzenia GPS. Zatem obok siebie funkcjonują prymitywne narzędzia walki oraz najnowocześniejsze systemy uzbrojenia i wyposażenia. Zaważalna jest również swoista symbioza pomiędzy klasycznymi formami działań taktycznych i operacjami specjalnymi, które mogą być dodatkowo wsparte niekonwencjonalnymi metodami działań bojowych.

Z pozoru wydaje się, że wojny hybrydowe są rozwinięciem idei wojen asymetrycznych. Jeśli jednak weźmiemy pod uwagę fakt, iż wojny hybrydowe wg zachodnich koncepcji stanowią konglomerat różnych działań łączących w sobie walkę konwencjonalną oraz nieregularne jej formy z wykorzystaniem najnowszych technologii (zwłaszcza informatycznych i sieciocentrycznych), to z pewnością *novum* tych wojen będzie się odnosiło do rosnącej aktywności potencjalnych aktorów konfliktu w cyberprzestrzeni.

Czy w tym kontekście można zatem mówić, iż Rosja w czasie konfliktu ukraińskiego faktycznie zastosowała jakieś nowe metody prowadzenia wojny¹⁵?

We wstępie do edycji czasopisma „The Military Balance” (wydawanego przez Międzynarodowy Instytut Badań Strategicznych) z 2015 r., rosyjska wojna hybrydowa została opisana jako

działania obejmujące wykorzystanie narzędzi wojskowych i niewojskowych w zintegrowanej kampanii mającej na celu zaskoczenie, przejęcie inicjatywy i uzyskanie korzyści psychologicznych i fizycznych przy użyciu środków dyplomatycznych, informacyjnych, operacji cybernetycznych, a także tajnych i okazjonalnie jawnych działań wojskowych, wywiadowczych (agenturalnych), a ponadto nacisków o charakterze ekonomicznym¹⁶.

ukowców (Leszek Sykulski, Kazimierz Kraj) mocno akcentują znaczenie koncepcji Messnera, stawiając ją w roli paradygmatu przyszłych, postzimnowojennych konfliktów, nie bacząc, iż w jego wywodach nie ma nic nowego, jeśli chodzi o teorię wojen i wojskowości, zob. np. K. Kraj, *Wojny asymetryczne czy miatieżewojna Jewgienija Messnera zagrożeniem dla bezpieczeństwa w XXI wieku*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2012, nr 3, s. 33–39; L. Sykulski, *Rosyjska koncepcja wojen buntowniczych Jewgienija Messnera*, „Przegląd Geopolityczny” 2015, t. 11, s. 103–112; *Хочешь мира, Победы мятежевойну! Творческое наследие Е.Э. Месснера*, Под общей редакцией В.И. Марченкова, Москва 2005, http://militera.lib.ru/science/0/pdf/messner_ea01.pdf [dostęp: 12.01.2019]; *Мятежевойна*, „Независимое военное обозрение”, 5.11.1999, http://nvo.ng.ru/history/1999-11-05/7_rebel-war.html [dostęp 12.01.2019]; И.В. Домнин, А.Е. Савинкин, *Асимметричное воевание*, „Отечественные записки” 2005, № 5, http://magazines.russ.ru/oz/2005/5/2005_5_5.html [dostęp: 12.01.2019].

¹⁴ Ch. Bassford, *Na palcach wokół trójcy Clausewitz’a*, tłum. S. Górka, „Kwartalnik Bellona” 2017, nr 1, s. 93–98.

¹⁵ K. Grabowska, *Próba wyjaśnienia pojęcia i istoty wojen hybrydowych*, „Świat Idei i Polityki” 2015, t. 14, s. 270–273.

¹⁶ *Editor’s Introduction. Complex crises call for adaptable and durable capabilities*, „The Military Balance” 2015, s. 5, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/04597222.2015.996334> [dostęp:

Definicja ta jest zgodna z poglądami panującymi na Zachodzie, określającymi współczesne metody prowadzenia polityki przez Kreml. Jest ona też bliska poglądom wyrażanym przez dość liczną grupę ekspertów i polityków blisko związanych z Putinem i jego współpracownikami. Przykładem niech będzie jeden z autorów rosyjskiego postrzegania wojny, bliski doradca Putina – Władysław Surkow, który wg zachodnich źródeł wprowadził do obiegu naukowego i publicystycznego pojęcie „wojny nielinearnej” [*non-linear war*]¹⁷. „W starych wojnach XIX i XX wieku walczyły dwie strony. Teraz wszyscy są przeciwko wszystkim”¹⁸ – cytaty z eseju Surkowa stały się podstawą do głoszenia tezy, iż Rosjanin jest autorem nowej teorii prowadzenia działań wojennych. Jego wystąpienie, mające naturę publicystyczną, zostało skrzętnie wykorzystane zwłaszcza w kontekście udziału Rosji w konflikcie ukraińskim. Stanowić miało niepodważalny dowód na istnienie jakiejś rosyjskiej nowej formy wojowania.

Wnikliwa analiza wydarzeń związanych z konfliktem ukraińskim, a także licznie pojawiające się oceny i raporty dotyczące udziału w nim Rosji spowodowały, iż zaczęto poszukiwać jakiegoś nowego *modus operandi* w działaniach przywódców politycznych i dowódców rosyjskich. Pierwszym znaczącym sygnałem miała być tzw.

12.01.2019]; zob. M. Galeotti, *Hybrid War or Gibrnidnaya Voina? Getting Russia's Non-Linear Military Challenge Right*, b.m.w. 2016, s. 19; A. Gorzkowicz, *Wojna hybrydowa na Ukrainie jako przykład współczesnych konfliktów zbrojnych*, „Roczniki Studenckie Akademii Wojsk Lądowych” 2017, nr 1, s. 148. (Tłumaczenia zawartych w artykule cytatów: A. Krzak).

¹⁷ Zob. J.R. Haines, *Russia's Use of Disinformation in the Ukraine Conflict*, FPRI, E-Notes, February 17, 2015, s. 2, https://www.fpri.org/docs/haines_on_disinformation.pdf [dostęp: 12.01.2019]. Pierwszy raz termin ten pojawił się w eseju *Без неба*, opublikowanym przez Surkova pod pseudonimem Natan Dubowickij na stronie *Русский пионер* 12 marca 2014 r.: „Писатель Натан Дубовицкий, известный своими романами «Околоноля», «Машинка и Велик» и повестью «Дядя Ваня», написал рассказ «Без неба». Рассказ о пятой мировой войне — первой нелинейной войне, где все воювали против всех. Интерпретаций может быть много — особенно сегодня, когда настроения в обществе уж точно нельзя назвать простыми и двухмерными. Андрей Колесников, главный редактор журнала «Русский пионер»”. Do działań nieliniarnych nawiązywał również gen. mjr Wasilij Rezniczenko pod koniec istnienia Związku Radzieckiego. Zasadnicza część używanych przez naukowców i ekspertów Zachodu definicji pochodzi z analizy artykułu rosyjskiego gen. Walerija Gierasimowa z 27 lutego 2013 r. Według Marka Galeottiego, Michaela Kofmana, Matthew Rojansky'ego czy Tada A. Schnaufera, artykuł ten ma opisywać fundamenty wojny nielinearnej. Pojęcie „nieliniarności” przedstawia konflikt, w którym na obszarze działań wojennych nie ma wyraźnych linii frontu i teatrów działań militarnych. Wojna nieliniarna opiera się zatem na subwersji, podziale społecznej i politycznej struktury, umożliwiającym agresorowi realizację założonych celów z wykorzystaniem środków pozamilitarnych, zob. T.A. Schnauffer, *Redefining Hybrid Warfare: Russia's Non-linear War against the West*, „Journal of Strategic Security” 2017, vol. 10, nr 1, s. 19–22, 24; B. Perry, *Non-Linear Warfare in Ukraine: The Critical Role of Information Operations and Special Operations*, Small Wars Journal, <https://smallwarsjournal.com/index.php/jrnl/art/non-linear-warfare-in-ukraine-the-critical-role-of-information-operations-and-special-opera> [dostęp: 12.01.2019]; M. Tarnawski, *Rosyjska koncepcja konfliktu nieliniarnego*, [w:] *Czynnik wojskowy w środowisku międzynarodowym na przełomie XX i XXI wieku*, red. Ł. Jureńczyk, S. Sadowski, M. Jastrzębski, J. Waskan, Bydgoszcz 2016, s. 54.

¹⁸ „Vladislav Surkov's use of the term *non-linear war* exemplifies how Russian theorists characterize 21st century warfare. He wrote, «The old wars of the 19th and 20th centuries involved two sides. Now, it is all against all»”, J.R. Haines, *op. cit.*, s. 2; zob. też J. Bērziņš, *Russian New Generation Warfare is not Hybrid Warfare*, [w:] *The War in Ukraine: Lessons for Europe*, red. A. Pabriks, A. Kudors, Riga 2015, s. 42.

doktryna Gierasimowa, która za sprawą Marka Galeottiego niestety na trwałe weszła do obiegu publicystycznego i naukowego. Ta wypaczona analiza wykładu (i artykułu) szefa sztabu Generalnego Rosji gen. płk. Walerija Gierasimowa¹⁹ spowodowała, iż liczne grono ekspertów uważa, że Rosjanie mieli wprowadzić w życie nową doktrynę wojenną²⁰ i – co istotniejsze – przetestować ją w praktyce. Pogląd ten wciąż funkcjonuje, pomimo krytycznego stanowiska wielu ekspertów i naukowców²¹, i najprawdopodobniej na stałe zagości w literaturze przedmiotu, skutecznie dezinformując odbiorców i wprowadzając chaos w badaniach naukowych.

Niewątpliwie w próbach zrozumienia rosyjskiego sposobu widzenia zjawiska wojny czy sztuki wojennej największym błędem zachodnich teoretyków jest jego rozpatrywanie w ramach zachodnioeuropejskich doświadczeń i metodologii badań w obszarze wojen, konfliktów i – w szerszym ujęciu – polemologii jako nauki o wojnie. „Hybrydowość” – oznaczająca mieszankę różnych elementów – w ujęciu teorii wojowania jest niezwykle pożądanym i chwytliwym pojęciem. Jednak ze względu na to, że jest to pewna koncepcja militarna i jednocześnie efekt amerykańskiej myśli wojskowej, jej podstawowe ramy metodologiczne w znacznym stopniu różnią się rosyjskich poglądów na teorię współczesnych konfliktów. Dlatego też jakakolwiek próba przypisywania rosyjskim poglądom amerykańskiego punktu widzenia współczesnych wojen jest niczym innym jak podstawowym, wręcz elementarnym

¹⁹ В. Герасимов, *Ценность науки в предвидении*, „Военно-промышленный курьер”, 27.02.2013, № 8, s. 2–4; idem, *Роль Генерального штаба в организации обороны страны в соответствии с новым Положением о Генеральном штабе, утвержденным Президентом Российской Федерации*, „Вестник Академии военных наук” 2014, № 1, s. 14–23; М.А. Гареев, *Итоги деятельности Академии военных наук за 2013 год и задачи академии на 2014 год*, „Вестник Академии военных наук” 2014, № 1, s. 7–14.

²⁰ Galeotti zatytułował swój opublikowany wiosną 2013 r. na blogu artykuł *Gerasimov Doctrine*. Przedstawione w nim oceny i komentarze były powierzchowne i niepoparte żadnymi argumentami. Wielu naukowców, ekspertów i polityków twierdziło następnie, iż tzw. doktryna Gierasimowa jest „nowym typem wojny”, „rozszerzoną teorią współczesnej wojny”, a nawet „ideą wojny totalnej” *made in Russia*. Jednak nawet z pobieżnej analizy dostępnego materiału jasno wynika, iż nie ma takiej doktryny ani idei. Przyznał to sam Galeotti, który w 2014 r. tłumaczył, że chodziło mu tylko o „chwytliwy tytuł”, a sama „doktryna” nie istnieje, M. Galeotti, „*The ‘Gerasimov Doctrine’ and Russian Non-linear Warfare*”, *Moscow’s Shadows*, July 6, 2014 <https://inmoscowshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war> [dostęp: 12.01.2019]; idem, *Stuzby wywiadowcze Rosji są w stanie (politycznej) wojny*, *Przegląd NATO*, 12/05/2017, <https://www.nato.int/docu/review/2017/Also-in-2017/russian-intelligence-political-war-security/PL/index.htm> [dostęp: 12.01.2019]. Problem w tym, że dopóki udajemy, że istnieje, to faktycznie będzie nam ona przesłaniała prawdziwą naturę zagrożeń, jakie niesie polityka Rosji wobec Europy, zwłaszcza Środkowej. Podobną refleksję w 2018 r. wyraził zresztą Galeotti, który dodał: „Wierzę, że mam prawo to powiedzieć, ponieważ, ku mojemu wielkiemu zrytowaniu, wymyśliłem ten termin [„doktrynę Gierasimowa” – przyp. AK.], który od tego czasu zaczął żyć własnym niszczycielskim życiem...”; idem, *I’m Sorry for Creating the ‘Gerasimov Doctrine’*, March 5, 2018, <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/> [dostęp: 12.01.2019]. Również Jolanta Darczewska w swoim artykule wspomina o „doktrynie Gierasimowa” w kontekście wojny hybrydowej, w rozwinięciu refleksji nad nowymi wojnami. Jest to kolejna błędna analiza, wypaczająca naturę wystąpienia Gierasimowa. Niestety, interesujący artykuł Darczewskiej zawiera dość liczne błędy i niezwyfiko- wane źródła, J. Darczewska, *Środki aktywne jako rosyjska agresja hybrydowa w retrospekcji. Wybrane problemy*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrzznego” 2018, nr 18, s. 42–43 *et passim*.

²¹ S. Rusnáková, *op. cit.*, s. 343–345.

błędem metodologicznym, zakładającym, iż rosyjskie rozwiązania praktyczne i teoretyczne muszą być spójne z poglądami prezentowanymi przez zachodnioeuropejskich badaczy i ekspertów – tak jakbyśmy mieli do czynienia z tym samym sposobem myślenia, kulturą i rozwojem teorii strategicznej, jak również identycznymi poglądami na formy prowadzenia działań wojennych we współczesnej Rosji oraz na Zachodzie, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych. Nic bardziej mylnego. Fakt, że Rosjanie poświęcają dużo czasu na wnikliwe studia i analizę opracowań amerykańskich i zachodnich teoretyków i ekspertów z zakresu szeroko rozumianego bezpieczeństwa i wojskowości jest przejawem naturalnej działalności środowisk akademickich i eksperckich w Rosji (podobnie było w okresie istnienia ZSRR). Służy to przede wszystkim poznaniu sposobu myślenia i kultury strategicznej przeciwnika, a zwłaszcza uzyskaniu wiedzy o jego słabych i mocnych stronach, a tym samym – budowaniu własnych rozwiązań doktrynalnych i (ewentualnej) przewagi w wymiarze taktycznym i strategicznym.

Ten punkt widzenia w rosyjskiej myśli strategicznej jest rozwijany i pielęgnowany od czasów carskich i nie należy się łudzić, iż Rosjanie kiedykolwiek zmienią swoje poglądy i postępowanie. Zachód, chcąc w jakiś logiczny sposób wytłumaczyć wydarzenia na Wschodzie (zwłaszcza rebelię i aneksję Krymu, a *de facto* rozpad państwa ukraińskiego), postanowił przedstawić je opinii społecznej jako zamierzone działania Kremla mające na celu rozbicie i przejęcie kontroli nad suwerennym państwem, z wykorzystaniem narzędzi właściwych dla nowego typu wojen. W odpowiedzi strona rosyjska zaprzeczała swojemu udziałowi w konflikcie²² oraz oskarżyła, iż Zachód „to coś” (wojnę hybrydową) stosuje wobec Rosji²³. Można byłoby stanowisko Rosji podsumować stwierdzeniem, iż najlepszą obroną jest atak oraz że takie postępowanie jest charakterystyczne dla Kremla. Jednak aby dokonać obiektywnej analizy wydarzeń na Ukrainie, należy wziąć pod uwagę historyczne doświadczenia, a działania Rosji postrzegać w dużo szerszym kontekście niż ten zaproponowany przez anglosaski punkt widzenia. Wydaje się, że Zachód zapomniał, iż przynajmniej od dekady rosyjscy eksperci, wojskowi i politycy snuli rozważania na temat przyszłych wojen. Uważali, podobnie jak Gierasimow, iż będą to konflikty z użyciem broni precyzyjnego rażenia, bezkontaktowe, ze znacznym udziałem

²² Eksperci i autorzy rosyjscy opisywali zjawisko hybrydowości nowych wojen w kontekście rozważań konceptualnych pojawiających się w zachodnioeuropejskiej myśli wojskowej, zob. np. A. Бартош, *Гибридные войны в стратегии США и НАТО*, Центр анализа террористических угроз (ЦАТУ), 23.10.2014, <http://catu.su/analytics/874-gibridnye-voyny-v-strategii-ssha-i-nato> [dostęp: 12.01.2019]; idem, *Философия гибридной войны. Сравнительный анализ моделей гибридной войны и цветной революции*, Viperson, 13.10.2016, <http://viperson.ru/articles/filosofiya-gibridnoy-voyny-sravnitelnyy-analiz-modeley-gibridnoy-voyny-i-tsvetnoy-revolutsii> [dostęp: 12.11.2016]; idem, *Гибридные войны будущего – прогнозирование и планирование. Как учесть новые угрозы в Военной доктрине России, „Независимого военного обозрения”*, 19.12.2014, http://nvo.ng.ru/concepts/2014-12-19/1_war.html [dostęp: 28.12.2016]; A.B. Манойло, *Гибридные войны и цветные революции в мировой политике*, „Право и политика” 2015, № 7, s. 918–929; В. Горбулин, „Гибридная война” как ключевой инструмент российской геостратегии реванш, ZN.UA, 26.01.2015, http://zn.ua/columnists/gibridnaya-voyna-kak-klyuchevoy-instrument-rossiyskoy-geostrategii-revansha-165061_.html [dostęp: 22.12.2018].

²³ A. Monaghan, *Putin’s Way of War: The ‘War’ in Russia’s ‘Hybrid Warfare’*, „Parameters” 2015–2016, vol. 45, nr 4, s. 67.

czynników pozapaństwowych²⁴. Celem będzie nie fizyczne unicestwienie wojsk, lecz destrukcja ekonomiczna i polityczna przeciwnika²⁵. Rosja też nigdy nie zrezygnowała z walki o pozycję dominującą lub współdecydującą w globalnych stosunkach międzynarodowych i zmierza do powrotu do *status quo* sprzed 1989 r.²⁶

Należy pamiętać, że Rosja, planując wcześniej działania destabilizujące na Ukrainie, z pewnością wykorzystała przede wszystkim swoje doświadczenia, a nie założenia pochodzące z zachodnich koncepcji – od ponad 100 lat w rosyjskiej myśli wojskowej toczono bowiem rozważania nad różnymi formami działań destrukcyjnych o charakterze innym niż klasyczne, konwencjonalne operacje wojskowe²⁷. Rosyjscy teoretycy wojskowości, a także eksperci polityczni i ideolodzy prowadzili badania nad efektywnym połączeniem wszystkich elementów (wojskowych i pozamilitarnych) aktywnej gry politycznej z korzyścią dla Matki Rosji – czy to rządzonej przez Romanowów, czy to bolszewickiej satrapii. Dlatego też Gierasimow mówił o nowych formach współczesnych wojen i konfliktów militarnych, i jednocześnie przekazał jasny sygnał, że Rosja jest gotowa do takiej formy wojowania i prowadzenia polityki. I to było istotą jego wystąpienia. A to, że posiłkował się metodologią i terminologią używaną przez zachodnich ekspertów, nie powinno dziwić, ponieważ jego przekaz musiał być zrozumiały dla Zachodu. Dlatego też należy się zgodzić z głównymi wnioskami Michała Wojnowskiego, który twierdził, iż wystąpienie Gierasimowa nie jest żadną doktryną czy strategią Rosji w obszarze militarnym, lecz działaniem o charakterze informacyjno-psychologicznym. Zwłaszcza że skrupulatna analiza licznych artykułów i opracowań pojawiających się na rynku wydawniczym

²⁴ Według rosyjskich ekspertów i teoretyków sztuki wojennej, praktyka wojskowa intensywnie weryfikuje koncepcje wojen kolejnej, VI generacji, które fundamentalnie różnią się od wojen przeszłości. W wojnach VI generacji zasadnicza rola przypada broni precyzyjnego uderzenia i obrony, a nie jak w przeszłości – masowym armiom. Cały potencjał uderzeniowy będzie skierowany na całkowite sparaliżowanie obiektów gospodarki przeciwnika poprzez wykonanie silnych uderzeń lotniczych i zmasowanych uderzeń broni precyzyjnego rażenia, różnorodnego bazowania, w warunkach globalnej lub regionalnej walki informacyjnej, zob. И. Капитанец, *Битва за мировой океан*, Москва 2002, s. 50–51.

²⁵ *Ibidem*, 56–57.

²⁶ Cele Federacji Rosyjskiej jednoznacznie zdefiniował były wicepremier Dmitrij Rogozin w 2013 r.: „Zadania dla współczesnej Rosji: stworzenie warunków pozwalających na spokojny i absolutnie bezpieczny rozwój kraju, poprzez stworzenie całkowicie bezpiecznego dla niej otoczenia; [...] podniesienie prestiżu kraju. *Smart power* i *soft power* – dobre i właściwe określenia, ale prawdziwy *power*, z czym rzeczywiście się liczą – to siła oddziaływania fizycznego, kiedy zachodzi wysokie prawdopodobieństwo otrzymania uderzenia stalową pięścią w oko. Jest to siła, która najwyższej ceniona jest w tzw. cywilizowanym świecie. Trzeba nauczyć się rozpychać łokciami, ale nie dla samego rozpychania się, ale po to, aby osiągać swoje wyznaczone cele strategiczne”, *В зоне персональной ответственности. Беседа с вице-премьером Правительства РФ Дмитрием Рогозиным*, [w:] *Завтра война! Вооруженные силы и военная реформа в России*, red. А. Проханов, А. Нагорный, В. Шургин, Москва 2013, s. 30.

²⁷ Mit rosyjskich wojen hybrydowych niewątpliwie skutecznie obala Michał Wojnowski w swoich artykułach, zob. M. Wojnowski, *Koncepcja „wojny nowej generacji” w ujęciu strategów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 13; idem, *Mit „wojny hybrydowej”. Konflikt na terenie państwa ukraińskiego w świetle rosyjskiej myśli wojskowej XIX–XXI wieku*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, wydanie specjalne: *Wojna hybrydowa*; idem, „Zarządzanie refleksyjne” jako paradygmat rosyjskich operacji informacyjno-psychologicznych w XXI w., „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 12.

w Rosji powinna już dawno uświadomić zachodnim analitykom wywiadu, iż Rosjanie z uwagą śledzą zmiany, jakie w ostatnich latach zachodzą w naukach o bezpieczeństwie oraz teorii i praktyce prowadzenia wojen. W rosyjskiej literaturze przedmiotu znajdujemy liczne odniesienia do historii, sztuki wojennej i doświadczeń z przeszłości, co pokazuje znaczenie tego sektora dla badań nad współczesną wojskowością i jego wpływ na rosyjską myśl wojskową i kulturę strategiczną. Dlatego też twierdzenia części ekspertów (np. Jolanty Darczewskiej), iż „małe wojny” są zjawiskiem amorficznym, sugeruje, iż nie rozumieją oni albo nie znają rosyjskich poglądów w obszarze szeroko rozumianej wojskowości i bezpieczeństwa²⁸.

Między *Małą wojną* M.A. Drowowa a teorią konfliktów hybrydowych Zachodu

Z pewnością to nie Amerykanie wymyślili wykorzystanie partii komunistycznych do zaprowadzenia nowego porządku poprzez wywołanie rebelii (rewolucji), lecz bolszewicy, którzy manipulując partiami socjalistycznymi i robotnikami, stworzyli wielomilionową armię posłusznym sobie informatorów oraz potencjalnych sabotażystów. Przykładów z zakresu organizacji i prowadzenia różnych form działań niekonwencjonalnych w rosyjskiej sztuce wojowania i uprawiania polityki znajdziemy tak wiele, że nie sposób ich przedstawić i omówić w jednym artykule. Dlatego też do wszelkich nowinek i prób zrozumienia Rosji przez pryzmat doświadczeń nauki i kultury Zachodu należy podchodzić z dużą dozą ostrożności, to bowiem, co wydaje się oczywiste na Zachodzie, wcale nie musi takie być w Rosji. Rosyjskie rozumienie wojen przyszłości jednak tak dalece nie odbiega od idei zachodnich teoretyków. Moskwa dopasowuje swoje doświadczenia do dorobku Zachodu, dlatego zjawisko „hybrydowości” w rosyjskim wykonaniu powinno być rozpatrywane m.in. przez pryzmat niezwykle ciekawej i wciąż ewoluującej teorii „małej wojny”, jako szerokiego i złożonego zjawiska będącego podstawą różnych pochodnych form militarnego i pozamilitarnego oddziaływania na potencjalnego przeciwnika (m.in. współczesnych form wywiadu aktywnego, ukształtowanego w latach 20. XX w.).

We współczesnym rozumieniu „małe wojny” są najczęściej prowadzone pomiędzy asymetrycznie upodmiotowionymi przeciwnikami: tym potężniejszym, posiadającym znaczny potencjał militarny, i tym, który pozornie nie dysponuje możliwościami toczenia równorzędnej walki. Nie oznacza to jednak, że „małe wojny” muszą angażować ograniczone zasoby i małe jednostki. Na przykład „Wietnam” jest uważany przez część ekspertów za „małą wojnę”, przy czym konflikt ten w żaden sposób nie był „mały” w konwencjonalnym znaczeniu tego słowa. Paradoksalnie, „małe wojny” mogą być dość „duże”, jeśli będziemy je mierzyć wielkością użytych sił, liczbą ofiar śmiertelnych lub wielkością wydatkowanych środków. Istotny dla naszych rozważań będzie kontekst polityczny. Będzie on bowiem determinował charakter konfliktu o wiele bardziej niż teoretyczne lub faktyczne zdolności wojskowe uczestników starcia.

²⁸ *Ibidem*, s. 42.

W historycznym ujęciu działania realizowane w ramach „małych wojen” mają równie długie dzieje jak klasyczny konflikt lub wojna. Jedną z pierwszych definicji pozostawił brytyjski oficer kolonialny Charles Callwell:

[małe wojny] są to wszystkie inne kampanie, w których spotykają się nierówni przeciwnicy [...]. Obejmują wyprawy przeciwko dzikim i półcywilizowanym rasom realizowane przez zdyscyplinowanych żołnierzy [...], kampanie podjęte w celu stłumienia zbuntowanych i prowadzących partyzanckie działania wojenne we wszystkich częściach świata, gdzie zorganizowane armie walczą z przeciwnikami, których nie spotkają w otwartym polu²⁹.

Z kolei Carl von Clausewitz uważał, że wojna partyzancka („mała wojna”) jest pomocniczą formą dla działań sił głównych, a jej celem jest umiejętne stawianie oporu agresorowi. Oddziały partyzanckie powinny być wykorzystywane poza zasadniczym teatrem działań, najczęściej na skrzydłach i zapleczu przeciwnika. Clausewitz przedstawiał partyzantów jako „mglistych i nieuchwytnych”, których opór „nie powinien nigdy materializować się jako konkretne ciało”. W przeciwnym razie zostaną łatwo rozbici przez siły regularne³⁰.

Pojęcie „mała wojna” wyszło jednak z obiegu naukowego oraz z wojskowego piśmiennictwa teoretycznego na długo przed wybuchem największych konfliktów w dziejach ludzkości³¹. W jej miejsce na trwale wpisały się natomiast działania partyzanckie i ich formy, czyli powstania, rewolucje, ruchy narodowo-wyzwoleńcze, ruch oporu, operacje półwojenne (lub półwojskowe), a także działania specjalne (wojna specjalna³²) i inne. Jednak swoista „niepopularność” pojęcia „mała wojna” jest zrozumiała. Dzieje ruchów antykolonialnych są bowiem ściśle związane z walką o niepodległość, którą uzyskano w wielu przypadkach dzięki działaniom partyzanckim, różnym formom dywersji, sabotażu, terroryzmowi i innym metodom przypisywanym „małej wojnie” (współcześnie nie wiedzieć dlaczego – wojnom hybrydowym). Należy pamiętać, iż większość zrodzonych w okresie zimnej wojny teorii wojen partyzanckich, ruchów narodowowyzwoleńczych i rewolucyjnych (Che Guevary czy Mao Zedonga) była badana, ale także celowo wypaczana. Według

²⁹ Cyt. za: S. Kalyanaraman, *Conceptualisations of Guerrilla Warfare*, „Strategic Analysis” 2003, vol. 27, nr 2, s. 172.

³⁰ C. von Clausewitz, *O wojnie*, tłum. A. Cichowicz, L. Koc, F. Schoener, Lublin 1995, s. 613–617.

³¹ Wyjątek stanowi definicja zamieszczona w Podręczniku Korpusu Piechoty Morskiej USA z 1940 r., zatytułowanym *Small Wars Manual*: „Termin «mała wojna» jest często nieprecyzyjnym określeniem wielu różnych operacji wojskowych. W odniesieniu do Stanów Zjednoczonych, «małe wojny» to operacje podejmowane przez władzę wykonawczą, w których siła militarna jest połączona z presją dyplomatyczną w stosunku do innego państwa [lub innych państw], którego rząd jest uznany za niestabilny, niebezpieczny lub zagrażający interesom lub racji stanu USA”, *Small Wars Manual. U.S. Marine Corps*, Washington 1940, s. 1.

³² Warto zwrócić uwagę na jugosłowiańską teorię wojny specjalnej (*specijalni rat*), współcześnie zapominaną i bagatelizowaną zarówno przez ekspertów, jak i teoretyków wojskowości, a mającą wiele wspólnych elementów z teoretycznymi podstawami wojen hybrydowych w ujęciu zachodnioeuropejskim, zob. A. Krzak, M. Kuś, „Specijalni Rat” („wojna specjalna”) w koncepcjach jugosłowiańskiej teorii powszechnej obrony narodowej jako forma zagrożeń asymetrycznych w latach 1970–1990, [w:] *Asymetryczne Bałkany. Działania asymetryczne, militarne i polityka bezpieczeństwa na Półwyspie Bałkańskim w XX i XXI wieku*, red. D. Gibas-Krzak, Częstochowa 2015, s. 83–109.

rosyjskich teoretyków (m.in. M.A. Drobowa) pojęcie „mała wojna” z metodologicznego punktu widzenia powinno pełnić funkcję pojęcia ogólnego względem innych form, które należy scharakteryzować jednocześnie jako specjalne i indywidualne. Według Drobowa jest ona połączeniem zarówno szeroko rozumianej wojny partyzanckiej, jak i działań dywersyjnych. Przy czym dywersję rosyjski myśliciel rozumiał znacznie szerzej, niż wskazuje jej klasyczna definicja³³. W jego ujęciu dywersja to zarówno terror, jak i sabotaż, propaganda oraz dezinformacja³⁴. Drobowa uważał, iż walka partyzancka jest formą „małej wojny”, a dywersja to jedynie sposób³⁵. Odpowiednio i z góry przygotowana akcja dywersyjna z pewnością w okresie konfliktu przyniesie wymierne korzyści broniącej się stronie. Może też być prowadzona w okresie poprzedzającym konflikt lub zmierzać do destabilizacji państwa wroga, bez wywoływania wojny i angażowania się w działania militarne. Ten pogląd, aktualny w latach 20. XX w., z powodzeniem został zatem przeniesiony na Ukrainę drugiej dekady XXI w.

Ze względu na upływ czasu oraz rozwój technologiczny, wprowadzenie nowych systemów uzbrojenia i wyposażenia, może nam się wydawać, iż przyjęcie rozważań nad paradygmatem „małej wojny” jako podstawy badań nad współczesnymi konfliktami o charakterze hybrydowym prowadzi na manowce. Należy zauważyć, iż Rosjanie od dłuższego czasu wspominają o zmianach zachodzących zarówno w środowisku konfliktu i wojny, jak i samej walki zbrojnej. Co więcej, analiza wojskowego piśmiennictwa opublikowanego w Rosji w ostatnich dwóch dekadach pokazuje, iż powstało co najmniej kilkadziesiąt interesujących prac, które w mniejszym lub większym zakresie omawiają kwestie związane ze zmiennym charakterem przyszłych konfliktów, jednak nie zaburzają paradygmatu teorii wojny Clausewitz’a. W pracy *Завтра война!* [Jutro wojna!] rosyjscy eksperci już w pierwszej dekadzie XXI w. przewidywali, iż

[przyszłe wojny to] przede wszystkim zdalne i „bezkontaktowe” destabilizacje funkcjonowania struktur zarządzania i dowodzenia [innego państwa] przez stronę atakującą, inicjowanie rozpadu jego elit politycznych, naruszenie jego stabilności socjalnej poprzez połączenie operacji wywrotowych o charakterze propagandowo-psychologicznym, ekonomicznym i specjalnym³⁶.

Nie jest to ani definicja Hoffmana, ani Galeottiego, lecz zapowiedź tego, co czeka świat – wg prognoz znanych rosyjskich polityków, wojskowych i ekspertów

³³ Dywersja – działania niszczące lub osłabiające systemy obronne (militarne), gospodarcze, a także polityczne przeciwnika, realizowane w czasie wojny, konfliktu lub w okresie pokoju poprzedzającym stan wojny. Głównym ich celem jest dezorganizacja przeciwnika, osłabienie jego morale oraz niszczenie zasobów materiałowych. Wyróżniamy następujące rodzaje dywersji: militarną (wojskową), polityczną, gospodarczą, ideologiczną. Jedną z form dywersji może być sabotaż.

³⁴ М.А. Дробов, *Малая война. Партизанство и диверсии*, Б.м., 1998, s. 13.

³⁵ *Ibidem*. Dlatego też ze zdumieniem należy odczytać słowa J. Darczewskiej mówiące o jakimś amorfizmie *małej wojny*. Świadczy to o braku znajomości literatury przedmiotu i subiektywnej ocenie przedstawionej przez bądź co bądź osobę uchodzącą za eksperta w dziedzinie szeroko rozumianej problematyki bezpieczeństwa współczesnego państwa rosyjskiego, J. Darczewska, *op. cit.*, s. 42.

³⁶ *Россия-XXI: военный вектор. Доклад Изборского клуба по военному вопросу, [w:] Завтра война! Вооруженные силы...*, s. 44–45.

– w nieodległej przyszłości. Jest to pogląd zbliżony do teoretycznych rozważań, jakie kreśliли w latach 20. ubiegłego wieku bolszewicki teoretycy rewolucji³⁷. Nikt z rosyjskich ekspertów wówczas nie przypuszczał, iż w niedalekiej przyszłości dojdzie do eskalacji konfliktu na Ukrainie, który negatywnie wpłynie na pozycję Rosji w stosunkach międzynarodowych. Rosja jest przeświadczona, iż otoczona jest przez samych wrogów, którzy chcą ją upokorzyć i zniszczyć³⁸.

Podsumowanie

Wydawałoby się, że po rozpadzie ZSRR zadany został ostateczny, druzgocący cios sektorowi bezpieczeństwa pierwszego państwa robotników. Pomimo „smuty Jelcynowskiej”, wewnętrznego chaosu i utarty pozycji mocarstwa globalnego, nowa Rosja rozpoczęła żmudną drogę powrotu do poprzedniego statusu. Stosunkowo szybko odbudowano służby specjalne i nadano nowy kształt administracji oraz siłom zbrojnym. Nie zmieniły się tylko metody i sposoby prowadzenia polityki. Cel pozostał jasny: Rosji ma zostać przywrócona rola i miejsce przynajmniej takie, jakie państwo zajmowało w dobie zimnej wojny. Model polityki, który Rosja postanowiła narzucić wschodniej Europie, a także Zachodowi (Stanom Zjednoczonym oraz Unii Europejskiej), odzwierciedlający zderzenie, konflikt cywilizacji, jest jednym z elementów jej strategii, której głównym celem jest zmiana układu sił w ujęciu globalnym. I aby to uzyskać, Kreml sięgnie po wszelkie dostępne narzędzia, nawet te, które wydawałyby się amorficzne. W ten scenariusz doskonale wpisują się „małe wojny”, które jak wiele innych idei (teorii/form) ewoluowały, przyjmując nowe oblicze w zmienionych warunkach. Jednak stosują te same zasady, co przed prawie wiekiem. Z pewnością nagromadzenie pojęć i definicji odnoszących się do tzw. działań asymetrycznych, hybrydowych, kompozytowych i innych prowadzi do wymieszania zjawisk na poziomie strategicznym i taktycznym, a co za tym idzie – do zacierania różnic między dwiema odrębnymi formami działań. Część badaczy nie dostrzega różnicy między „małą wojną” a współczesnymi teoriami „małych wojen”, uważając je za zjawiska przestarzałe lub wręcz amorficzne. Prowadzi to do chaosu i niepotrzebnych poszukiwań, tworzenia nowych „superteorii”, które miałyby w praktyce pomóc rozwiązać liczne dylematy narosłe wokół amerykańskiego przywództwa.

³⁷ Pierwszym z bolszewickich przywódców, który uważał, że przyszłe wojny będą miały charakter masowy, manewrowy oraz będą kombinacją różnych form działań (nieregularnych i regularnych), był Michaił Frunze. W 1921 r. w artykule pt. *Jedna doktryna wojenna i Armia Czerwona* powrócił do koncepcji „małej wojny”, dostosowanej do warunków, sztuki wojennej i rozwoju technologicznego właściwego dla końca drugiej dekady XX w. Rozwinął teoretyczne zasady tworzenia systemu podziemia opartego na oddziałach partyzanckich. Jego poglądy zostały rozwinięte przez Drobowa, zob. B.B. Квачков, *Спецназ России*, Военная литература, 2004, http://militera.lib.ru/science/kvachkov_vv/index.html [dostęp: 12.03.2019].

³⁸ Ten zabieg nadal jest skutecznym narzędziem, przede wszystkim w polityce wewnętrznej – tworzy się dzięki niemu silną więź między władzami centralnymi a społeczeństwem, skupionym wokół realnego lub mitycznego wroga Matki Rosji. Zastosowano go z powodzeniem podczas kampanii napoleońskiej w 1812 r., w latach 20. XX w., a także w I fazie agresji III Rzeszy na Związek Radziecki.

Warto pamiętać, iż sposoby, których używano 100 i więcej lat temu, mogą okazać się równie skuteczne i śmiertelne, jak najnowszej generacji systemy uzbrojenia raketowego (o czym przekonały się władze ukraińskie w 2014 r.). Jeśli nie będziemy równie bezwzględni jak nasi przeciwnicy, to nadal triumfy będą święciły sprawdzone metody, sposoby i formy, wypracowane przez carów, a udoskonalane przez bolszewików Dzierżyńskiego i jego następców. Dlatego też „małą wojnę” należy współcześnie rozpatrywać jako jeszcze jedno narzędzie aktywnej polityki (zwłaszcza militarnej) prowadzonej przez Rosję – polityki coraz skuteczniejszej dzięki znacznemu postępowi technicznemu i kompletnemu zagubieniu się Zachodu i jego społeczeństw. Niski poziom wiedzy, poprawność polityczna, przekonanie, iż istnieje możliwość demokratyzacji Rosji, stanowią naturalną pożywkę dla destrukcyjnych działań Kremla.

Bibliografia

Źródła i opracowania w języku polskim i angielskim

- Bassford Ch., *Na palcach wokół trójcy Clausewitza*, tłum. S. Górka, „Kwartalnik Bellona”, 2017, nr 1.
- Bērziņš J., *Russian New Generation Warfare is not Hybrid Warfare*, [w:] *The War in Ukraine: Lessons for Europe*, red. A. Pabriks, A. Kudors, Riga 2015.
- Clausewitz, C. von, *O wojnie*, tłum. A. Cichowicz, L. Koc, F. Schoener, Lublin 1995.
- Compound Warfare: That Fatal Knot*, red. T.M. Huber, Fort Leavenworth 2002.
- Darczewska J., *Środki aktywne jako rosyjska agresja hybrydowa w retrospekcji. Wybrane problemy*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2018, nr 18.
- Eronen P., *Russian Hybrid Warfare: How to Confront a New Challenge to the West*, Washington, DC 2016.
- Galeotti M., *Hybrid War or Gibrdnaya Voina? Getting Russia's Non-Linear Military Challenge Right*, b.m.w. 2016.
- Galeotti M., *I'm Sorry for Creating the 'Gerasimov Doctrine'*, March 5, 2018, <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/> [dostęp: 12.01.2019].
- Galeotti M., *Służby wywiadowcze Rosji są w stanie (politycznej) wojny*, Przegląd NATO, 12/05/2017, <https://www.nato.int/docu/review/2017/Also-in-2017/russian-intelligence-political-war-security/PL/index.htm> [dostęp: 12.01.2019].
- Galeotti M., *„The 'Gerasimov Doctrine' and Russian Non-linear Warfare”*, Moscow's Shadows, July 6, 2014 <https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war> [dostęp: 12.01.2019].
- Grzokowicz A., *Wojna hybrydowa na Ukrainie jako przykład współczesnych konfliktów zbrojnych*, „Roczniki Studenckie Akademii Wojsk Lądowych” 2017, nr 1.
- Grabowska K., *Próba wyjaśnienia pojęcia i istoty wojen hybrydowych*, „Świat Idei i Polityki” 2015, t. 14.
- Gruszczak A., *Hybrydowość współczesnych wojen – analiza krytyczna*, [w:] *Asymetria i hybrydowość – stare armie wobec nowych konfliktów*, red. W. Sokała i B. Zapala, Warszawa 2011.
- Haines J.R., *Russia's Use of Disinformation in the Ukraine Conflict*, FPRI, E-Notes, February 17, 2015, https://www.fpri.org/docs/haines_on_disinformation.pdf [dostęp: 12.01.2019].

- Hoffman F.G., *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Arlington 2007.
- Hoffman F.G., *Hybrid vs. Compound War. The Janus Choice: Defining Today's Multifaceted Conflict*, „Armed Forces Journal” 2009, October 1, <http://www.armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war> [dostęp: 1.04.2015].
- Hoffman F.G., *Hybrid Warfare Challenges*, „Joint Force Quarterly” 2009, nr 52.
- Kalyanaraman S., *Conceptualisations of Guerrilla Warfare*, „Strategic Analysis” 2003, vol. 27, nr 2.
- Krzak A., Kuś M., „Specjalni Rat” („wojna specjalna”) w koncepcjach jugosłowiańskiej teorii powszechnej obrony narodowej jako forma zagrożeń asymetrycznych w latach 1970–1990, [w:] *Asymetryczne Bałkany. Działania asymetryczne, militarne i polityka bezpieczeństwa na Półwyspie Bałkańskim w XX i XXI wieku*, red. D. Gibas-Krzak, Częstochowa 2015.
- Lasica D.T., *Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory*, Fort Leavenworth 2009.
- Monaghan A., *Putin's Way of War: The 'War' in Russia's 'Hybrid Warfare'*, „Parameters” 2015–2016, vol. 45, nr 4.
- Myklín M., *Russian Non-Linear Warfare Through the Lenses of Strategic Culture*, Brno 2018.
- Nemeth W.J., *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare*, Monterey, CA 2002.
- Perry B., *Non-Linear Warfare in Ukraine: The Critical Role of Information Operations and Special Operations*, Small Wars Journal, <https://smallwarsjournal.com/index.php/jrnl/art/non-linear-warfare-in-ukraine-the-critical-role-of-information-operations-and-special-opera> [dostęp: 12.01.2019].
- Rusnáková S., *Russian New Art of Hybrid Warfare in Ukraine*, „Slovak Journal of Political Sciences” 2017, vol. 17, nr 3–4.
- Schnauffer T.A., *Redefining Hybrid Warfare: Russia's Non-linear War against the West*, „Journal of Strategic Security” 2017, vol. 10, no. 1.
- Skoneczny Ł., *Wojna hybrydowa – wyzwanie przyszłości? Wybrane zagadnienia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, wydanie specjalne: *Wojna hybrydowa. Small Wars Manual. U.S. Marine Corps*, Washington 1940.
- Steder Frank B., *Introduction: The Theory, History, and Current State of Hybrid Warfare*, „Combating Terrorism Exchange (CTX)” 2016, vol. 6, nr 4.
- Tarnawski M., *Rosyjska koncepcja konfliktu nieliniarnego*, [w:] *Czynnik wojskowy w środowisku międzynarodowym na przełomie XX i XXI wieku*, red. Ł. Jureńczyk, S. Sadowski, M. Jastrzębski, J. Waskan, Bydgoszcz 2016.
- Wojnowski M., *Koncepcja „wojny nowej generacji” w ujęciu strategów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 13.
- Wojnowski M., *Mit „wojny hybrydowej”. Konflikt na terenie państwa ukraińskiego w świetle rosyjskiej myśli wojskowej XIX–XXI wieku*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, wydanie specjalne: *Wojna hybrydowa*.
- Wojnowski M., *„Zarządzanie refleksyjne” jako paradygmat rosyjskich operacji informacyjno-psychologicznych w XXI w.*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 12.

Źródła i opracowania w języku rosyjskim

- Бартош А., *Гибридные войны будущего – прогнозирование и планирование. Как учесть новые угрозы в Военной доктрине России*, „Независимого военного обозрения”, 19.12.2014, http://nvo.ng.ru/concepts/2014-12-19/1_war.html [dostęp: 28.12.2016].

- Бартош А., *Гибридные войны в стратегии США и НАТО*, Центр анализа террористических угроз (ЦАТУ), 23.10.2014, <http://catu.su/analytics/874-gibridnye-voyny-v-strategii-ssha-i-nato> [dostęp: 12.01.2019].
- Бартош А., *Философия гибридной войны. Сравнительный анализ моделей гибридной войны и цветной революции*, Viperson, 13.10.2016, <http://viperson.ru/articles/filosofiya-gibridnoy-voyny-sravnitelnyy-analiz-modeley-gibridnoy-voyny-i-tsvetnoy-revolutsii> [dostęp: 12.11.2016].
- Домнин И.В., Савинкин А.Е., *Асимметричное воевание*, „Отечественные записки: Журнал” 2005, № 5, http://magazines.russ.ru/oz/2005/5/2005_5_5.html [dostęp: 12.01.2019].
- Дробов М.А., *Малая война. Партизанство и диверсии*, Б.м., 1998.
- Дубовицкий Н., *Без неба*, 12 марта 2014, <http://ruspioner.ru/honest/m/single/4131> [dostęp: 12.01.2019].
- Гареев М.А., *Итоги деятельности Академии военных наук за 2013 год и задачи академии на 2014 год*, „Вестник Академии военных наук” 2014, № 1.
- Гареев М.А., *Война и современное международное противоборство*, „Независимое военное обозрение” 1998, № 1.
- Герасимов В., *Ценность науки в предвидении*, „Военно-промышленный курьер”, 27.02.2013, № 8.
- Герасимов В., *Роль Генерального штаба в организации обороны страны в соответствии с новым Положением о Генеральном штабе, утверждённым Президентом Российской Федерации*, „Вестник Академии военных наук” 2014, № 1.
- Горбулин В., „Гибридная война” как ключевой инструмент российской геостратегии реванш, ZN.UA, 26.01.2015, http://zn.ua/columnists/gibridnaya-voyna-kak-klyuchevoy-instrument-rossiyskoj-geostrategii-revansha-165061_.html [dostęp: 22.12.2018].
- Грачиков Е.Н., *Гибридные войны: опыт Израиля*, „Вестник Московского университета” 2015, № 4.
- Завтра война! Вооруженные силы и военная реформа в России*, ред. А. Проханов, А. Нагорный, В. Шургин, Москва 2013.
- Капитанец И., *Битва за мировой океан*, Москва 2002.
- Кофман М., *Гибридная война России и другие темные искусства*, Спутник и Погром, 26.03.2016, <http://sputnikpogrom.com/translated/52682/dark-russian-arts/#.WleOuX3my M9> [dostęp: 12.03.2019].
- Квачков В.В., *Спецназ России*, Военная литература, 2004, http://militera.lib.ru/science/kvachkov_vv/index.html [dostęp: 12.03.2019].
- Манойло А.В., *Гибридные войны и цветные революции в мировой политике*, „Право и политика” 2015, № 7.
- Мятежевойна*, „Независимое военное обозрение”, 05.11.1999, http://nvo.ng.ru/history/1999-11-05/7_rebelwar.html [dostęp: 12.01.2019]
- Рябчук В.Д., Солнышков Ю.С., *Военное науковедение и методология решения проблем управления. Военно-теоретический труд*, Москва 1998.
- Серебрянников В.В., *Войны России: социально-политический анализ*, Москва 1999.
- Слипченко В.И., *Бесконтактные войны*, Москва 2001.
- Хочешь мира, Победи мятежевойну! Творческое наследие Е.Э. Месснера*, Под общей редакцией В.И. Марченкова, Москва 2005, http://militera.lib.ru/science/0/pdf/messner_ea01.pdf [dostęp: 12.01.2019].

*Rosyjskie rozwinięcia teorii „małej wojny”.
Wymiar historyczny i współczesny
Streszczenie*

Po zimnej wojnie analitycy w wielu krajach nie mogli dokładnie zracjonalizować pojawiających się zagrożeń, które nie pasowały do ówczesnych koncepcji i nie można było ich jednoznacznie sklasyfikować. Poszukiwania nowego kanonu sztuki wojennej doprowadziły wojskowych, polemologów oraz ekspertów do zdefiniowania zjawiska nowych wojen jako konfliktów określanых mianem „wojen hybrydowych”. Jednakże próba ta okazała się niewystarczająca – nie pozwala jednoznacznie określić charakteru przyszłych wojen i konfliktów, zwłaszcza wobec niejednoznaczności wydarzeń na Ukrainie czy w Afryce Północnej. Artykuł został poświęcony – istotnej z punktu widzenia teorii i praktyki sztuki wojennej – analizie poglądów zachodnich i rosyjskich autorów na zjawisko łączące różne formy i metody działań konwencjonalnych i nieregularnych (partyzanckich) w perspektywie historycznej i współczesnej.

Słowa kluczowe: wojny nieregularne, wojny partyzanckie, konflikt hybrydowy, wojna hybrydowa, wojna asymetryczna, wywiad aktywny, środki aktywne, dywersja, dezinformacja, mała wojna

*The Russian Development of the "Small Wars" Theory:
Historical and Contemporary Dimension
Abstract*

After the Cold War, analysts in many countries were unable to accurately rationalise the emerging threats that did not fit into the contemporaneous concepts and could not be clearly classified. The search for a new canon of martial art led military people, polemologists and experts to define the phenomenon of new wars as conflicts referred to as „hybrid wars”. However, this attempt turned out to be insufficient, as it did not allow to unequivocally determine the nature of future wars and conflicts, especially in view of the ambiguity of events in Ukraine or North Africa. The paper is devoted to the analysis of what is important from the point of view of the theory and practice of the art of war, i.e. the Western and Russian authors' views on the phenomenon that combines a variety of forms and methods of conventional and irregular (guerrilla) actions against a historical and contemporary backdrop.

Key words: irregular wars, guerrilla wars, hybrid conflict, hybrid war, asymmetrical warfare, active intelligence, active measures, diversion, disinformation, small war

*Russische Entwicklung der Theorie des „kleinen Krieges”.
Historische und moderne Dimension
Zusammenfassung*

Nach dem kalten Krieg konnten die Analytiker in vielen Ländern nicht die auftauchenden Bedrohungen rationalisieren, welche zu den damaligen Konzeptionen nicht passten und nicht eindeutig klassifiziert werden konnten. Die Suche nach einem neuen Kanon der Kriegskunst führten die Militärangehörigen, Friedensforscher und Experten zur Definierung des Phänomens der neuen Kriege als „hybride Kriegsführung“. Dieser Versuch erwies aber als unzureichend – lässt nicht eindeutig den Charakter der künftigen Kriege

und Konflikte bestimmen, besonders in Bezug auf die Vieldeutigkeit der Ereignisse in der Ukraine oder in Nordafrika. Der Artikel wurde der aus der Perspektive der Theorie und Praxis der Kriegskunst wichtigen Analyse der Ansichten der westeuropäischen und russischen Autoren über die verschiedene Formen und Methoden der konventionellen und Gelegenheitsaktionen (Guerillakampf) verbindende Erscheinung in der historischen und modernen Perspektive gewidmet.

Schlüsselwörter: Guerillakampf, Guerilla-Aktionen, hybride Konfliktführung, hybride Kriegsführung, asymmetrischer Krieg, aktiver militärischer Nachrichtendienst, aktive Maßnahmen, Ablenkung, Desinformation, kleiner Krieg

*Российские разработки теории «малой войны».
Исторический и современный аспекты
Резюме*

После окончания холодной войны аналитики многих стран не могли дать точную оценку возникающим угрозам, которые не соответствовали существующим концепциям и не могли быть однозначно классифицированы. Поиски нового канона военного искусства позволили военным, полемологам и экспертам дать определение явлению новых войн как конфликтов, именуемых «гибридными войнами». Однако эта попытка оказалась недостаточной – она не позволяет однозначно определить характер будущих войн и конфликтов, особенно в связи с неоднозначностью событий в Украине или в Северной Африке. В статье представлен, важный с точки зрения теории и практики военного искусства, анализ взглядов западных и российских авторов на явление, связывающее различные формы и методы традиционных и иррегулярных (партизанских) действий в исторической перспективе и современном контексте.

Ключевые слова: иррегулярные войны, партизанские войны, гибридный конфликт, гибридная война, асимметричная война, активная разведка, активные средства, диверсия, дезинформация, малая война